

Szabó Barna* – Zierer Csaba*: A bűnügyi helyszínelés (korlátozott?) lehetőségei az általános forgalmi adóra elkövetett költségvetési csalás büntett nyomozása során

Absztrakt

Az általános forgalmi adóra elkövetett költségvetési csalás büntett elleni fellépés igénye tárgyi súlyát tekintve véleményünk szerint vitathatatlan a Nemzeti Adó- és Vámhivatal nyomozó hatósága részéről, mind a hazai-, mind az európai uniós költségvetés védelmének érdekében. E bűncselekménynek azonban nincsenek klasszikus értelemben vett helyszínei, és különösen érintett a digitalizáció egyre rohamosabb térnyerésével, ezért a bűnügyi helyszínelési technikák (krimináltechnikai szakterületek) alkalmazása is újragondolást igényel. Tanulmányunk célkitűzése sem más, mint a klasszikus bűnügyi helyszínelési technikák különböző módszerekkel történő újra fogalmazásukkal felhívni a figyelmet létjogosultságukra az általános forgalmi adóra elkövetett költségvetési csalás büntett nyomozása során.

Kulcsszavak: áfacsalás általános modellje, kriminalisztikai gondolkodásmód, bűnügyi helyszínelés, krimináltechnikai szakágak

Abstract

The need for action against the crime of fiscal fraud on VAT is, in our opinion, indisputable in terms of its substantive gravity, in the interest of the investigative authority of the National Tax and Customs Administration, in order to protect both the national and the European Union budget. However, this crime has no classical crime scenes and is particularly affected by the increasing digitalisation, which requires a rethink of the use of crime scene techniques (criminal technical disciplines). The objective of our study is to highlight the relevance of classical forensic techniques in the investigation of VAT fraud by reformulating them in different ways.

Keywords: general model of VAT fraud, forensic thinking, forensic science, forensic disciplines

Bevezetés

A hozzáadottérték-adót, amelyet a magyar adózási rendszerben általános forgalmi adóként (továbbiakban: áfa) ismerünk, 1954-ben vezették be először Franciaországban, majd napjainkra – néhány országot leszámítva – az egész világon a legnagyobb költségvetési bevételt eredményező adónemmé vált. (Szlifka, 2020:11,26.) Sikeres alkalmazása mellett azonban nem feledkezhetünk meg működési mechanizmusában rejlő árnyoldalairól sem – különös figyelemmel az Európai Unió (továbbiakban: EU) tagállami határait átlépő gazdasági ügyletek tekintetében – amelyek számos visszaélésre adhatnak lehetőséget az elkövetők számára.

* Szabó Barna Dr., PhD, pénzügyőr őrnagy, nyomozó, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Bűnügyi Főigazgatósága, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1040-5656>, szabo.barna@nav.gov.hu

* Zierer Csaba., pénzügyőr főtörzsszázlós, bűnügyi technikus, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Bűnügyi Főigazgatósága, zierer.csaba@nav.gov.hu

(Magyar-Áhel, 2018:123.) Pontos statisztikai számadatok ugyan nem állnak rendelkezésünkre a témával foglalkozó szakirodalmi forrásokban, csak durva becslések, amelyek viszont arról számolnak be, hogy a be nem fizetett áfa mértéke az EU viszonylatában akár 100 milliárd eurós nagyságrendre is tehető évente, (Magyar-Áhel, 2018:126-127., Ritzlné & Mátnéné, 2022:384-385.) és hazai vonatkozásban is az úgy nevezett „áfa árrés” elérheti a költségvetésbe befolyt áfa 10-30%-át. (Ritzlné & Mátnéné, 2020:115-116.) Tárgyi súlyát tekintve tehát álláspontunk szerint vitathatatlan az áfa-ra elkövetett költségvetési csalás büntett (továbbiakban: áfacsalás) elleni fellépés igénye a Nemzeti Adó- és Vámhivatal nyomozó hatósága részéről, mind a hazai-, mind az EU-s költségvetés védelmének érdekében.

Az áfacsalásnak azonban – sok más bűncselekménnyel ellentétben, mint pl. lopás, rablás, emberölés (továbbiakban: klasszikus bűncselekmények) – az esetek többségében nincsenek valós helyszínei, amelyek lehetőséget biztosítanak az eljáró bünygyi helyszínelők, és nyomozók számára a nyomok felkutatására, rögzítésére; illetve arra, hogy a rögzített nyomok igazságügyi szakértői elemzése révén közelebb kerülhessenek a potenciális tanúk, és az elkövetők körének beazonosításához, továbbá a büntetőjogi felelősség bizonyításához. Felértékelődik tehát a szerepe – az előkészítő eljárás, és a leplezett eszközök alkalmazása mellett – az okirati bizonyítékok felkutatásának, és lefoglalásának. (Kovatsits, 2017:59-60.)

Tanulmányunk célkitűzése az, hogy a fentiek mellett felhívjuk a figyelmet a klasszikus bünygyi helyszínelési technikák alkalmazásának a létjogosultságára is az áfacsalások nyomozása során. Ennek keretén belül az áfacsalás általános modelljének, és az ide vonatkozó kriminalisztikai fogalmak bemutatásán, definiálásán túl – a kriminalisztikai gondolkodás, szintézis, analógia, megfigyelt jó gyakorlat módszertani eszköztárak segítségével – arra a kérdésre keressük a választ, hogy a klasszikus krimináltechnika szakágai az áfacsalás nyomozásakor végzett kutatások (mint büntetőeljárás cselekmény) helyszínein is értelmet nyerhetnek-e, illetve megfelelő alkalmazásuk eredményre vezethet-e. Eredményeinket esettanulmányokkal is megkíséreljük alátámasztani, színesíteni.

Irodalmi áttekintés

Áfacsalás általános modellje

Amennyiben a nullum crimen sine lege – azaz, nincs bűncselekmény törvény nélkül – jogi alapelvből indulunk ki, az áfacsalást a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) 396. § (1) bekezdésének a) pontja határozza meg egy absztraktabb fogalomból kiindulva, a *költségvetési csalásból*, (Tóth, 2015:16., 2017:12.) amelynek törvényi tényállása a következő: „Aki költségvetésbe történő befizetési kötelezettség vagy költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában mást tévedésbe ejt, tévedésben tart, valótlan tartalmú nyilatkozatot tesz, vagy a valós tény elhallgatja, és ezzel egy vagy több költségvetésnek vagyoni hátrányt okoz,” büntettet követ el. Abban az esetben, ha a költségvetési csalás elkövetési tárgya az áfa, vagyis a költségvetésnek okozott vagyoni hátrány az áfa bevételeket érinti, mindenekelőtt az áfa fogalmát, és működési mechanizmusát kell tisztáznunk, hiszen ezen keresztül érthetjük meg a szóban forgó csalárd magatartások egyetemes sémáját, más szóval az áfacsalás általános modelljét.

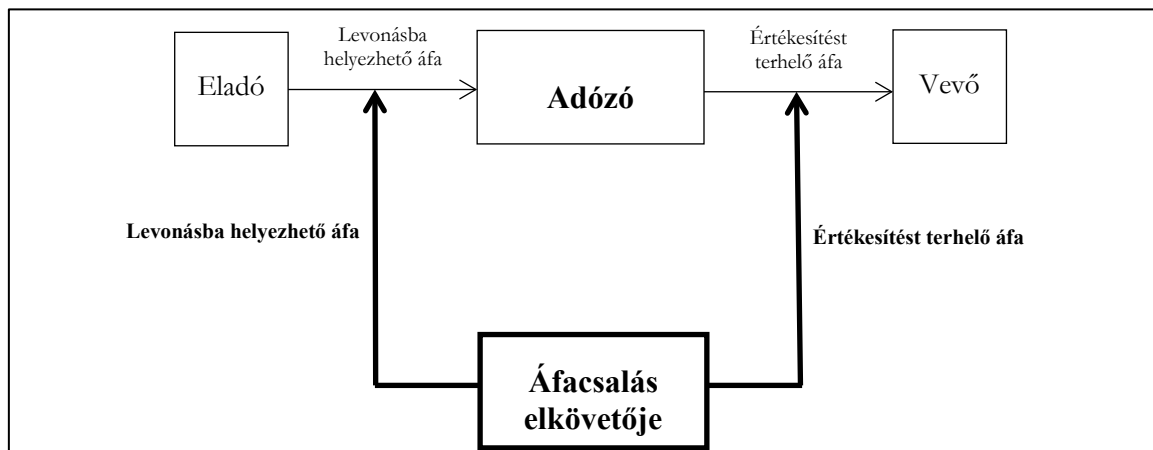
Az *áfa fogalmán* olyan többfázisú nettó forgalmi adót értünk, amelyet a vállalkozók a termelés, forgalmazás minden szakaszában kötelesek megfizetni és az adó terhét a végső felhasználó, a fogyasztó viseli. Az általános forgalmi adóról szóló 2007. évi CXXVII. törvény (továbbiakban: áfatörvény) az adóhalmozódás elkerülése céljából azonban lehetővé teszi, hogy a számlázási láncolat egyes fázisaiban részt vevő vállalkozók az értékesítést terhelő adóból (output oldal) levonásba helyezhessék azt az adót, amit beszerzésükor már megfizettek (input oldal). Amennyiben ez az érték (output oldal mínusz input oldal) pozitív, adófizetési kötelezettségük-, amennyiben ez az érték negatív, adó visszaigénylési joguk keletkezik. (Fellegi, 2017:117.)

Termékimport, és közösségen belülről történő beszerzés esetén az árukra, és szolgáltatásokra ugyanazok az áfakulcsok vonatkoznak, mint a belföldi eredetűekre. A vevő azonban a saját importja, és közösségen belülről történő beszerzése után fizetendő adót – törvényi feltételek fennállása esetén – ugyancsak, mintha belföldi beszerzés lett volna – levonásba helyezheti. (Balláné, 2020:77-78.) A termékexportot, és a közösségen belüli termékértékesítést nem terheli áfa, de az előzetesen felszámított áfa levonásba helyezhető. Abban az esetben azonban, ha az importált árut egy másik tagállamba történő adómentes továbbértékesítés céljából hozták be, az importőr mentesül az adókötelezettség alól, mivel az áfa megfizetése majd a célországban fog megtörténni. (Fellegi, 2017:121,127.)

A fentiekből következően úgy gondoljuk, hogy az *áfacsalás általános modelljét* – az áfa működési mechanizmusából kiindulva – az alábbiak szerint definiálhatjuk:

1. levonásba helyezhető áfa értékének csalárd módon történő növelésével (pl. valótlan tartalmú, fiktív költség számlák szándékos befogadásával); és/vagy
2. bevételitkolással, vagyis a fizetendő áfa részben, vagy egészben történő be nem vallásával. (1. számú ábra)

1. ábra: Az áfacsalás általános modellje

Forrás: saját szerkesztés

A gyakorlatban az elkövetők (szervezők) cselekményük leplezése céljából, és bűnös tevékenységükből származó jövedelem fokozása érdekében általában bonyolult, és összetett számlázási láncolatokat hoznak létre, (Szabó, 2020:181-182.) mely során gyakran:

- az input oldalhoz fiktív-, úgynevezett átszámlázó- (buffer), és bukócégeket (missing trader) kapcsolnak;
- output oldalon más országokban bejegyzett fiktív cégek (conduit) részére állítanak ki számlákat a haszonhúzó (broker), melynek célja lehet a legálisan beszerzett-, de számla nélkül belföldön továbbértékesített termékek raktárkészletből/számviteli nyilvántartásokból bűnös módon történő kivezetése; illetve
- az áfa működési mechanizmusából adódóan – amennyiben országhatárokat is átlép – olyan részben, vagy egészben fiktív cégekből álló, önmagába záródó számlázási láncolatokat (úgynevezett karusszeleket) is létrehozhatnak, amelyek révén akár valós gazdasági események nélkül, vagy színlelt gazdasági eseményekkel (pl. ugyanazon termék többszöri körbefuttatásával a termékpályán) közvetlenül „csapolják meg” a költségvetést. (Magyar-Áhel, 2018:127-133.)

Az áfacsalásokat más módon is csoportosíthatjuk, (Szabó, 2019:115.) azonban mindegyik típus közös jellemzője, hogy az 1. számú ábrán bemutatott általános elemekre vezethető vissza, melyek célja:

1. tisztességtelen piaci árelőny megszerzése,
2. profit csalárd módon történő növelése vagy
3. a költségvetés közvetlen „megcsapolása”.

Álláspontunk szerint az áfacsalás útján elért tisztességtelen árelőny megszerzésének *társadalomra való veszélyessége* nem csak közvetlenül költségvetési oldalról, és ezen keresztül közvetve a közjó negatív befolyásolásával közelíthető meg, hanem álláspontunk szerint úgy is, hogy a cselekmény szükségszerűen a tisztességes vállalkozók piaci részesedésének csökkenéséhez-, szélsőséges esetben piacról történő kiszorulásukhoz-, vagy a szürkegazdaságba való átlépés motívumához vezethet.

Az áfacsalás általános modellje mellett fontosnak tartjuk tisztázni az úgynevezett *számlagár fogalmát* is, hiszen mint láthattuk, sok esetben e csalárd magatartás elkövetési eszköze nem más, mint a fiktív számla, melyet gyakran nem maguk a költségvetést megkárosító szereplők állítanak ki, hanem erre szakosodott elkövetői körök, akik tevékenységét számlagáraknak is szoktuk nevezni. Ezt a tevékenységet nem nevesíti a Btk. külön törvényi tényállásként, a költségvetési csalás büntett, és hamis magánokirat felhasználás vétség bűnsegédi magatartásaként értékelendő. (Patz, 2018:19-22.)

Kriminalisztikai gondolkodás az áfacsalás nyomozása során

A hatékony, és szakszerű bűnüldözés – beleértve az áfacsalások elleni küzdelmet is – szakterülete a mintegy 120-170 éves múlttal rendelkező, főként gyakorlati, és kisebb részben elméleti multidiszciplináris tudományág a *kriminalisztika*. (Fenyvesi, 2021:1760.) A kriminalisztika egyik leginkább szerteágazó területe a *krimináltechnika* amely összegyűjti, rendszerezi vagy önállóan kidolgozza és alkalmazza azokat az ismereteket, tudományos, technikai és műszaki eljárásokat, valamint módszereket, amelyek – a jogalkalmazási célú ténymegállapítás érdekében – a vizsgált esemény vagy cselekmény körülményeinek tisztázásához és a felmerülő kérdések megválaszolásához szükségesek. (Balláné, 2019:15-16.)

A krimináltechnikai eszköztár – más néven krimináltechnikai szakágak – alkalmazásának színtere a *helyszín*, amely kriminalisztikai értelemben azt a helyet jelenti, ahol a nyomozás szempontjából jelentős esemény, cselekmény zajlott. A *bűnügyi helyszínelés*, azaz a helyszíni nyomozás (a Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC törvény 207. §-a szerint: szemle) eljárásjogi alakiséghez kötött nyomozási cselekmény, amely során megfigyelik és rögzítik a helyszínen talált állapotot, helyzetet és körülményeket; továbbá felkutatják, vizsgálják, és olyan módon rögzítik a nyomokat, anyagmaradványokat, nyomhordozókat, egyéb elváltozásokat és mindezek összefüggéseit, hogy a feltárt és rögzített tények támpontot nyújtsanak a nyomozáshoz és az eljárás során bizonyítékként felhasználhatók legyenek. (Lakatos, 2005:93,95.)

A kriminalisztika egyik további fontos, bár szakirodalmi források által egységesen nem definiált fogalma a *kriminalisztikai gondolkodás*, amely Angyal (2019:18.) szerint több a „józan paraszti észnél”, nem egy módszer vagy jellemvonás, hanem szakmai és szociális-kommunikációs kompetenciák sajátos szövedéke. Lakatos (2005:25.) ezzel szemben úgy érvel, hogy a kriminalisztikai megismerési módszerek egyike, egyúttal a nyomozási problémák megoldásának sajátos módszere is. Balláné (2019:87) a nyomokból kiolvasható következtetéseken- és a vizsgálatuk révén tehető megállapításokon keresztül értelmezi a fogalmat. Dolgozatunk további részében – a fentiek szintézise alapján – a *kriminalisztikai gondolkodás alatt a helyszín multidiszciplináris-tudományos szemléletű-, logikai alapon történő vizsgálatát értjük (az áfacsalás helyszínelése során: a klasszikus értelemben vett helyszín-, és ott alkalmazott krimináltechnikai szakágak³⁹ analógiái alapján).*

³⁹ A duplikációk elkerülésére céljából, illetve terjedelmi keretekre való figyelemmel a helyszínek típusai, és a krimináltechnika szakágai az Eredmények című fejezetben, az áfacsalások kontextusában kerülnek bemutatásra.

Anyag és módszer

Kitűzött hipotézis

Tanulmányunk során arra a feltételes állításra (H_0 hipotézis) keressük a választ, hogy: *A klasszikus bűnügyi helyszínelési technikák (kriminántechnikai szakágak) az áfacsalás nyomozásakor végzett kutatások (mint büntetőeljárás cselekmény) során is értelmet nyernek, illetve megfelelő alkalmazásuk eredményre vezethet.*

Korlátozó feltételek

Terjedelmi keretekre való tekintettel, a hipotézis-vizsgálat alatt, az általunk potenciálisan legeredményesebbnek tartott alábbi kriminántechnikai eszközökre fókuszálunk:

1. helyszínvázlat, kriminalisztikai fényképezés, és -videótechnika;
2. daktiloszkópia;
3. kriminalisztikai kézírásvizsgálat;
4. kriminalisztikai információtechnika;

Hipotézis-vizsgálat módszertana

A *kriminalisztikai gondolkodásmód* fogalmát (amely dolgozatunk egyik fő kutatási módszere is) a szakirodalmi feldolgozás során bemutatott definíciók általunk relevánsnak tartott gondolati elemeinek a *színtéziséből* építettük össze.

Hipotézis-vizsgálat során a klasszikus bűnügyi helyszínekből, az ott végzett helyszínelési technikákból indulunk ki, és a már említett kriminalisztikai gondolkodásmód „szemüvegén keresztül” történő *analógia* alapján – figyelembe véve a Nemzeti Adó-, és Vámhivatalnál bűnügyi helyszínelőként, és nyomozóként teljesített szolgálataink alkalmával megfigyelt *jó gyakorlatot*, a korlátozó feltételek keretén belül – arra keressük a választ, hogy a klasszikus kriminántechnika szakágai az áfacsalás nyomozásakor végzett kutatások (mint büntetőeljárás cselekmény) során is értelmet nyerhetnek-e, illetve megfelelő alkalmazásuk eredményre vezethet-e.

A hipotézis-vizsgálat eredményeit – többek között – példálózó jellegű *esettanulmányokkal* törekszünk alátámasztani, színesíteni.

Eredmények

Áfacsalás helyszínei

Klasszikus értelemben vett, úgynevezett valós helyszínnek nevezzük azt a helyet, ahol a bűncselekményt elkövették, olyan állapotban van, ahogyan az elkövető hagyta, és felfedezték.

Az áfacsalás helyszíne álláspontunk szerint közel sem tekinthető valós helyszínnek, hiszen a bűncselekményt nem az elkövető által birtokolt helyen követik el, hanem az adóhatóságnál oly módon, hogy a valótlan tartalmú adóbevallást oda – napjainkban elektronikus formában, ügyfélkapu rendszeren keresztül – benyújtják, vagy a valós tartalmú bevallás benyújtását elmulasztják. Az elkövető által birtokolt helyszínen így elsősorban adminisztratív előkészület zajlik, ami a fiktív számlák kiállításában, lekönyvelésükben, valótlan tartalmú adóbevallásba történő beállításában, az adóbevallás hitelesítésében, majd az adóhatóság részére való megküldésében ölt testet; bevétel eltitkolás esetén az eltitkolt gazdasági esemény mellett, az alternatív nyilvántartások („fekete könyvelés”, szakmai zsargonnal élve „kockás füzet”) titkos vezetésében.

Fontos hangsúlyozni, hogy a digitalizáció, és az ügynevezett elektronikus ügyintézés térnyerésével nem csak az adóbevallások benyújtása, hanem egyre inkább a számlázás, a könyvelés, és a különböző nyilvántartások vezetése, sőt maga a kommunikáció is digitális módon történik. Az adatvesztés-, és az elkövetők kézre kerülési esélyük csökkentése érdekében, ezeken az adminisztratív helyszíneken előtalált számítástechnikai eszközökön fellelhető, nyomozás szempontjából releváns adatok sokszor nem az adott eszközhöz kapcsolódó belső/külső adathordozókon található, hanem távoli hozzáféréssel elérhető, erre specializálódott szolgáltatók által legálisan üzemeltetett szervereken, tárhelyeken, ügynevezett virtuális „felhőben”.

Az áfacsalás helyszíne a fentiekre – valamint az áfacsalás általános modelljére – való tekintettel véleményünk szerint:

- *adminisztratív-, sokszor virtuális helyszínen*, mint ahogyan a fentiekben láthattuk;
- *többes (más néven tagolt) helyszínen*, hiszen az elkövetők többnyire különböző székhelyekre bejegyzett-, más-más személyek által ténylegesen, vagy színleg képviselt cégekből álló összetett számlázási láncolatokat hoznak létre; illetve bűnös tevékenységük egyes mozzanatai (pl. fiktív számla kiállítás, és lekönyvelése) is sok esetben eltérő helyen zajlanak, így a bűncselekmény elkövetésének nyomai is általában több helyszínen található;
- *kobolt (másnéven beállított) helyszínen* is fellelhető elsősorban buffer-, és missing trader cégekhez köthető színtereken, amik lehetnek ügynevezett székhelyszolgáltatók ügyfélszolgálati, vagy üresen álló/mesterkéltlen berendezett bérelt irodák;
- *zárt helyszínen*, jellemzően irodák, magánlakások; bevételeltitkolás, és karusszelcsalások esetén raktárak is.

Helyszínelés büntetőeljárás cselekménye az áfacsalás nyomozása során

A helyszínelés büntetőeljárás cselekménye áfacsalás esetében jellemzően a *kutatás*, amely a szemléhez képest sokkal kevésbé kötött szigorú alakisághoz. A kutatás a bűncselekmény nyomainak felderítése mellett elsősorban objektumok-, információs rendszerek-, adathordozók átkutatása útján bizonyítási eszközök-, elkobozható-, illetve vagyonekobzás alá eső dolgok megtalálására irányul. Általánosságban elmondható, hogy áfacsalás helyszínein az eljáró nyomozók fő célja az alábbi tárgyi bizonyítási eszközök előtalálása:

- okirati bizonyítékok (elsősorban: számlák, a számlákhoz tartozó áfa analitikák, szerződések, teljesítés igazolások, fuvarokmányok, bankszámlakivonatok és egyéb számviteli bizonylatok);
- bűncselekménnyel kapcsolatos titkos nyilvántartások, feljegyzések;
- elkövetők közötti levelezés, üzenetváltások;

Krimináltechnikai szakágak létjogosultsága, az áfacsalás helyszínelése során

Álláspontunk (és egyben célkitűzésünk) szerint az áfacsalás adminisztratív, olykor virtuális helyszínein – a kriminalisztikai gondolkodásmód igényét fenntartva, figyelemmel a klasszikus helyszínelés, és bünygyi helyszínelési technikák analógiájára, valamint a megfigyelt jó gyakorlatra – a bizonyítási eszközök lefoglalásán túl, érdemes lehet felhívni a figyelmet az alábbi – általunk relevánsnak tartott – krimináltechnikai szakágak alkalmazására is:

Helyszínvázlat, kriminalisztikai fényképezés, és -videótechnika

A *helyszínvázlat* (mértékegység és pontos méretmegjelölés esetén: helyszínráaj), a bűncselekmények felderítése szempontjából szükséges helyszínelés, tárgyak, személyek, és egyéb

releváns körülmények (pl. elváltozások, anyagmaradványok, nyomtöredékek, nyomok, stb.) grafikai úton történő rögzítése. A helyszínvázlat főbb tartalmi elemei:

- a büntetőügy száma;
- készítőjének neve, rendfokozata, beosztása;
- készítésének ideje, földrajzi helye;
- tájolása, méretezése, mértékegységek feltüntetése (törekedve a méretarányos megjelenítésre);
- a helyszín területi elhatárolása annak környezetétől, illetve tereptárgyak, és egyéb viszonyításhoz fontos objektumok megjelölése;
- releváns tárgyak, személyek, és egyéb körülmények pontos elhelyezkedésének számokkal való jelölése.

A krimináltechnikai eszközök fejlődésének következtében a helyszínvázlat mellett egyre nagyobb jelentősége lett a *kriminalisztikai fényképezésnek*, amely a helyszín optikai úton történő rögzítését teszi lehetővé. Főbb fajtái:

- az eljárási cselekmény (pl. kutatás) helyszínét, és annak környezetét bemutató *környezeti felvétel*;
- a környezeti felvételek rendszerébe illeszkedő, annál szűkebb struktúráját szemléltető *áttekintő felvétel*;
- az egyes – bűnügyi helyszínelés szempontjából releváns – tárgyak, személyek, és egyéb fontos körülmények szűkebb környezetére fókuszáló *csomóponti felvétel*; és
- magát a fentnevezett objektumokat (bűnjeleket) személyeket rögzítő *részlet felvétel*.

A kutatásról, szemlérlől jegyzőkönyvet vesznek fel az eljáró nyomozók, azonban sok esetben minden részlet maradéktalan szöveges, grafikus és fotografikus megjelenítése nem lehetséges, ekkor nyújt segítséget a *kriminalisztikai videotechnika*. A videórögzítési eljárások szabályai lényegét tekintve megegyeznek a kriminalisztikai fényképezés szabályaival.

Daktiloszkópia

Bűncselekmények elkövetése során, az abban részt vevő objektumok fizikai kölcsönhatások révén nyomokat hagynak hátra. A nyomképződéshez alapvetően három dolog szükséges:

1. *nyomképző objektum*, amely saját alakbeli, és felületi sajátosságait más tárgyakkal történő érintkezése folytán azokon hátrahagy;
2. *nyomhordozó objektum*, amelynek felületén elváltozás jön létre, visszatükrözve a nyomképző sajátosságait; továbbá
3. *nyomképződési folyamat*, amely a nyomképző, és a nyomhordozó kölcsönhatásával zajlik le a nyom keletkezésének időszakában.

A fentiek alapján könnyen beláthatjuk, hogy a *nyomtan* – más néven traszológia – relevanciája a kriminalisztikában abban rejlik, hogy – mivel a nyom a bűncselekmény elkövetésével szoros kapcsolatban áll – lehetővé teszi a bűnös cselekményre, az elkövetőre, illetve más nyomozás szempontjából lényeges körülményre való következtetések levonását.

Mint már szó esett róla, az áfacsalás legfontosabb bizonyítékai közé az okiratok, bűncselekménnyel kapcsolatos titkos nyilvántartások, feljegyzések, levelezések, és üzenetváltások tartoznak, amelyek egy része papír alapú nyomhordozóként értelmezhetők. Ebben az esetben nyomképző objektumként az emberi ujjak-, és tenyér felszínén található, egyedi mintázatú bőrfodorszál rajzolatok értékelhetők, amelyek segítségével jó eséllyel azonosíthatók be a bűnjelekkel fizikai kapcsolatban álló személyek. A Traszológiának az ujj-, és tenyérlenymatokkal foglalkozó szakágát *Daktiloszkópiának* nevezzük.

A szemmel nem látható ujj-, és tenyérlenymatok előhívására az alábbi daktiloszkópiái módszereket szokták alkalmazni a bűnügyi helyszínelők:

- *fizikai módszereket*, amely során különböző összetételű porok segítségével, a verejtékben található faggyú lenyomatokra való tapadással teszik láthatóvá, kontrasztosabbá a bőrfodorszálok rajzolatát;
- *kémiai eljárásokat*, amely során a verejtékben található faggyú nyomok vegyületekkel (pl. cián-akrilát) lépnek reakcióban, és válnak láthatóvá, kontrasztosabbá.

Kriminalisztikai kézírásvizsgálat

Habár napjainkra az írásbeli kommunikáció elsődlegesen elektronikusan, gépirással történik, mégis számos esetben találkozunk továbbra is hagyományos kézírással. Áfacsalások nyomozása során e körben elsősorban a kézírással ellátott okiratokat (pl. kézzel kitöltött számlákat, aláírt szerződéseket), vagy a már említett „kockás füzetben” vezetett titkos nyilvántartásokat, feljegyzéseket érdemes megemlíteni.

A daktiloszkópiai vizsgálat mellett, vagy helyett ilyen típusú bűnjelek esetében célravezető lehet egy további – specifikus traszológiai eljárásnént is értelmezhető – krimináltechnikai eszköznek-, a *kriminalisztikai kézírásvizsgálatnak* az alkalmazása is, amely során hagyományos íróeszközzel (nyomképző objektum) végzett kézírás egyedi jellemzőinek szakértői vizsgálatával nyílik lehetőség a kézírással nyomot hagyó személy beazonosítására, illetve annak eldöntésére, hogy a vizsgált okiraton (nyomhordozó objektumon) szereplő (alá)írás a jogosulttól származik-e, vagy más személytől. A kriminalisztikai kézírásvizsgálat során bizonyos fokig következtetéseket lehet levonni az írás (nyomképződési folyamat) körülményeiről is, különös figyelemmel arra, hogy a kézírásra milyen testhelyzetben-, kényszer és fenyegetés hatására-, vagy éppen ellenkezőleg szándékos íráskép eltorzítással került-e sor, vagy más befolyásoltság hatására történt-e.

Kriminalisztikai információtechnika

A kriminalisztikai információtechnika a krimináltechnika legújabb szakága, amely létrejöttét a számítástechnikai, és információtechnikai eszközök elterjedése indokolta, különös tekintettel az 1990-es évektől mindenki számára hozzáférhetővé váló Internet-, és az ezredfordulót követően megjelenő Internet alapú mobil(kommunikációs) informatikai eszközök (okostelefonok, tabletek, laptopok stb.) elterjedésére.

1. táblázat: Áfacsalás kontextusában értelmezett specifikus traszológiai alapfogalmak

TRASZOLÓGIA specifikus szakágai	Nyom	Nyomképző objektum	Nyomhordozó objektum	Nyomképződési folyamat
Daktiloszkópia	emberi ujj-, és tenyérlenymomat	ujjak-, és tenyér felszínén található bőrfodorszálok	felület	tapintás
Kézírásvizsgálat	írásnép	íróeszköz	elsősorban papír	írás folyamata
Adatmentés	adat	elektromos-, vagy mágneses mező, lézersugár	számítástechnikai adattároló pl. merevlemez, optikai lemez, szilárdtest meghajtó (SSD)	felhasználó által, vagy automatikusan indított számítástechnikai parancssor lefuttatása
Arcképelemzés	emberi arcról készült fénykép	emberi arc	számítástechnikai adattároló	fénykép-, vagy videófelvétel rögzítése

Forrás: saját szerkesztés

Álláspontunk szerint a kriminalisztikai információtechnikát az áfacsalások viszonylatában két aspektusból is értelmezhetjük:

1. mint a kriminalisztikai információtechnika és a klasszikus krimináltechnikai szakágak *határtudományaként*, pl.:
 - kézi vázlatok alapján számítástechnikai szoftverrel elkészített helyszínvázlat;
 - digitális kamerával történő kriminalisztikai fényképezés, és -videotechnika alkalmazása;
 - ujj-és, tenyérlenyomatok digitális-, és digitális minta alapján kereshető adatbázisokban történő rögzítése, tárolása;
 - kriminalisztikai kézírásvizsgálat elemző szoftverek segítségével; illetve
2. *önálló krimináltechnikai szakágként*, mint pl.:
 - *informatikai szakértői-, vagy információtechnológiai szaktanácsadói adatmentés*, ugyanis a digitalizáció elterjedésével a már fentebb felsorolt áfacsalás releváns tárgyi bizonyítékai egyre nagyobb hányadban már nem papír alapom-, hanem digitális formában állnak rendelkezésre, ezért beszerzésük is egyre inkább nem a szó klasszikus értelmében vett előtalálással, és lefoglalással történik, hanem szakértő/szaktanácsadó által hitelesített informatikai adatmentéssel;
 - *digitális arcképelemzés*, amely során különböző célból készült felvételek (pl. biztonsági kamerák által rögzített képsorok, különböző közösségi oldalakra feltöltött- vagy informatikai eszközökön tárolt fényképek, „szelfik”), személy-, lakcím-, idegenrendészeti-, gépjármű- és egyéb törvényben meghatározott adatbázisokban rögzített fényképekkel történő szoftveres összehasonlításuk által lehetőség nyílik a nyomozás szempontjából releváns személyek beazonosítására. Áfacsalás nyomozása során ezért fontos bizonyíték lehet, a bűnös céllal létrehozott gazdasági társaság bankszámlájáról történő készpénzfelvétel alkalmával rögzített biztonsági-, vagy ATM kamerafelvétel is.

Amennyiben a kriminalisztikai információtechnikát – mindenek előtt az adatmentést, és az arcképelemzést – önálló krimináltechnikai szakágként vizsgáljuk, álláspontunk szerint a daktiloszkópiához, és a kriminalisztikai kézírásvizsgálathoz hasonlóan specifikus traszológiai eljárásként is értelmezhetjük (1. számú táblázat).

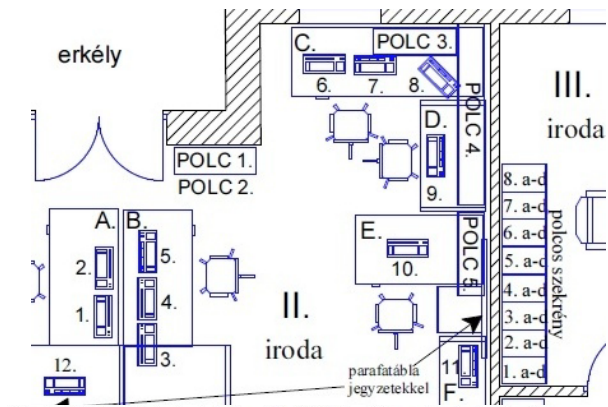
Esettanulmányok

Az alábbiakban három – a szerzők által kitalált fedőnevekkel ellátott, anonimizált – esettanulmányt szeretnénk bemutatni, a krimináltechnikai szakágak áfacsalás helyszínein foganatosított kutatások alkalmával történő alkalmazásukról, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal nyomozó hatóságnál teljesített bűnügy helyszínelői, és nyomozó szolgálataink során megfigyelt jó gyakorlat alapján.

„Kakukkfészkek művelet”

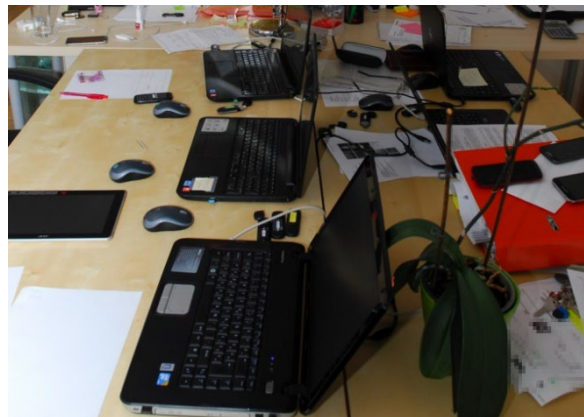
Bűnügyi információk alapján, a nyomozók megalapozott feltevése szerint, egy társasházi lakásban számlagyár üzemelt. A helyszínen foganatosított kutatás során előtaláltak egy polcos szekrényt, amelyen a címhez nem köthető, valós gazdasági tevékenységet nem folytató cégek nevében kiállított számlákat, és más okiratokat, illetve ilyen társaságok nevében használt bélyegzőket, mobiltelefonokat, mobilinternet eléréséhez használt SIM kártyákat, bankszámlahozzáférést lehetővé tevő tokeneket tároltak úgy, hogy az egyes polcrekeszekben egy-egy fiktív számlakbocsátó társaság anyagát rendezték össze. Előtaláltak továbbá a bűnös tevékenység során használt számítógépeket, azok perifériáit is.

2. ábra: „Kakukkfészek művelet” során beazonosított számlagyárról készített helyszínvázlat részletek és részlet fényképfelvételek, amelyek segítségével egyértelműen beazonosíthatók az egyes fiktív cégekhez köthető munkaállomások, és polcos szekrény tároló rekeszek, továbbá az ott előtalált bűnjelek

III. számú helyiségben található polcos traktató szemből, a lefoglalási jegyzőkönyv szerint számozása polconként

1A	2A	3A	4A	5A	6A	7A	8A
1B	2B	3B	4B	5B	6B	7B	8B
1C	2C	3C	4C	5C	6C	7C	8C
1D	2D	3D	4D	5D	6D	7D	8D

Forrás: saját szerkesztés

A bűnügyi helyszínelés alkalmával – a számlagári cselekmény bizonyítása céljából – digitális helyszínvázlatot, és részlet fényképfelvételeket készítettek a bűnügyi helyszínelők, amelyen feltüntették/lefényképezték a nevezett polcos szekrényt, annak tároló rekeszeit, az abban található bűnjeleket (2. számú ábra), továbbá a számítógépeket, perifériáikat amelyekről adatmentést is készítettek. Az elkövetők beazonosítása céljából az előtalált okirati, és más releváns tárgyi bizonyítási eszközökön daktiloszkópiai nyomkutatót végeztek cian-akrilát segítségével, illetve a kézírást tartalmazó okirati bűnjelek tekintetében írásvizsgálatra is sor került.

„Fírka művelet”

Egy másik áfacsalás helyszínen található irodaépületben – ahol ez előző esettanulmányban szereplő számlagárral ellentétben legális gazdasági tevékenység is zajlott – 16 irodát, és irodánként 3-5 munkaállomást azonosítottak be a nyomozók, amelyek közül csak néhány számítógépen végeztek bűnös tevékenységet. A bűnügyi helyszínelők ebben az esetben is helyszínvázlattal, és fényképfelvételekkel dokumentálták a kutatást, illetve adatmentést végeztek. A nyomozók a munkavállalók tanúként történő kihallgatásuk – illetve a vallomások során felmerült ellentmondások tisztázása érdekében szembesítésük – alkalmával, a helyszínvázlat felhasználásával egyenként beazonosították azt, hogy melyik irodában, melyik munkaállomáson ki dolgozott, így – az adatmentések elemzésével feltárt bizonyítékok figyelembevételével – a gyanúsítottak köre is meghatározhatóvá vált.

„Séf művelet”

Bűnügyi információk alapján a nyomozók beazonosították azt, hogy a nyomozással érintett áfacsalást ismeretlen személyek egy magán luxuslakásban berendezett irodából irányították, azonban az ingatlanhoz köthető személyeknek a kilétére nem állt rendelkezésre kétséget kizáró bizonyíték. A helyszínen folytatott kutatás alkalmával azonban a bűnügyi technikusok egy olyan tárgyról – mikrohullámú sütőről – vettek „porozással” ujj-, és tenyérynem mintákat (3. számú ábra), amelyről úgy gondolták, hogy valamennyi ingatlanban tartózkodó elkövető fizikai kontaktusba kerülhetett azzal. A minták daktiloszkópiai elemzésének eredményeit felhasználva a nyomozók – figyelembe véve a nyomozás során beszerzett további bizonyítékokat – az áfacsalást irányító személyek körét is beazonosították.

3. ábra: Daktiloszkópiai nyomkutató a „Séf művelet” helyszínén

Forrás: saját szerkesztés

Következtetések, javaslatok

Amennyiben elfogadjuk a fentiekben ismertetett megállapításokat, feldolgozott esettanulmányokat, és a hipotézis-vizsgálat módszertanát, álláspontunk szerint arra a következtetésre juthatunk, hogy a klasszikus bűnügyi helyszínelési technikák (kriminántechnikai szakágak) – mindenek előtt a helyszínvázlat, a kriminalisztikai fényképezés, és a -videótechnika; a daktiloszkópia; a kriminalisztikai kézírásvizsgálat; továbbá a kriminalisztikai információtechnika (különös figyelemmel az informatikai szakértői-, vagy információtechnológiai szaktanácsadói adatmentésre; illetve a digitális arcképelemzésre) – az áfacsalás nyomozásakor végzett kutatások (mint büntetőeljárás cselekmény) során is értelmet nyernek, illetve megfelelő alkalmazásuk eredményre vezethet.

A klasszikus krimináltechnikai szakágak *megfelelő* alkalmazását – sőt újra gondolásukat – álláspontunk szerint elsősorban az alábbi két tényező indokolja:

1. az áfacsalás atipikus (adminisztratív, olykor virtuális) helyszínei;
2. a digitalizáció térnyerésében való magas fokú érintettség.

Ez utóbbi faktor tekintetében fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a digitalizáció amellett, hogy globális társadalmi jelenség, gazdasági kereteken belül ezen felül egyrészt *kormányzati elvárás* (pl. elektronikus ügyintézés, elektronikus számlázás, online pénztárgépek bevezetése), másrészt a piaci szereplők részéről megjelenő *valós igény* (pl. elektronikus könyvelés, digitális nyilvántartások vezetése, internet alapú kommunikáció). Nem meglepő tehát, hogy ezzel párhuzamban a már fentebb felsorolt áfacsalás releváns tárgyi bizonyítékai is egyre nagyobb hányadban digitális formát öltenek, mind inkább adminisztratív, virtuális jellemzőket kölcsönözve ezzel a helyszíneknek.

A fentiek ellenére azonban úgy gondoljuk, hogy a digitális nyomok nem választhatók el teljes egészében a fizikai nyomoktól, hiszen a számítástechnikai rendszerekben tárolt adatokat csak kivételes esetben (pl. arcképelemzés) lehet személyhez kötni. Az 1. számú táblázat adatai alapján könnyen belátható, hogy a vizsgált nyomfajta közül az emberi ujj-, és tenyérlenymat, írásminta, és emberi arc egyedi jellemzői alapján a nyomképződési folyamathoz kapcsolódó személyek is jó eséllyel beazonosíthatók; addig az adat – mint számítástechnikai entitás – önmagában személyhez nem köthető, ezért a digitális nyomok felkutatása során a klasszikus bűnügyi helyszínelési technikák alkalmazásának továbbra is fontos létjogosultságuk lehet.

A leírtak alapján tehát – amennyiben elfogadjuk dolgozatunkban tett megállapításokat, feldolgozott esettanulmányokat, és alkalmazott vizsgálat módszereket – H_0 hipotézisünk *IGAZ*-nak tekinthető.

Megfontolásra tartjuk érdemesnek ezért a klasszikus bűnügyi helyszínelési technikák megfelelő alkalmazását – sőt újra gondolásukat – az áfacsalás digitalizációban magas fokon érintett adminisztratív, virtuális helyszínein is, nem meglepedkezve arról, hogy a digitális nyomok nem választhatók el élesen a fizikai nyomoktól, ezért a klasszikus krimináltechnikai szakágak létjogosultságát továbbra sem vonjuk kétségbe.

Összefoglalás

Az általános forgalmi adóra elkövetett költségvetési csalás bűntett elleni fellépés igénye tárgyi súlyát tekintve véleményünk szerint vitathatatlan a Nemzeti Adó- és Vámhivatal nyomozó hatósága részéről, mind a hazai-, mind az európai uniós költségvetés védelmének érdekében.

Tanulmányunk célkitűzése ezzel párhuzamban az, hogy felhívjuk a figyelmet a klasszikus bűnügyi helyszínelési technikák alkalmazásának a létjogosultságára is az áfacsalások nyomozása során. Ennek keretén belül arra a kérdésre kerestük a választ (H_0 hipotézis-vizsgálat), hogy *a klasszikus bűnügyi helyszínelési technikák (krimináltechnikai szakágak) az áfacsalás nyomozásakor végzett kutatások (mint büntetőeljárás cselekmény) során is értelmet nyernek, illetve megfelelő alkalmazásuk eredményre vezethet.*

Amennyiben elfogadjuk dolgozatunkban ismertetett megállapításokat, feldolgozott esettanulmányokat, és a hipotézis-vizsgálat módszertanát (nevezetesen: kriminalisztikai gondolkodásmód, szintézis, analógia, megfigyelt jó gyakorlat, esettanulmányok), álláspontunk szerint arra a következtetésre juthatunk, hogy a klasszikus bűnügyi helyszínelési technikák – mindenek előtt a helyszínvázlat, a kriminalisztikai fényképezés, és a -videótechnika; a daktiloszkópia; a kriminalisztikai kézírásvizsgálat; továbbá a kriminalisztikai információtechnika (különös figyelemmel az informatikai szakértői-, vagy információtechnológiai szaktanácsadói adatmentésre, illetve a digitális arcképelemzésre) – az áfacsalás nyomozásakor végzett kutatások (mint büntetőeljárás cselekmény) során is értelmet nyernek, illetve megfelelő alkalmazásuk eredményre vezethet, tehát hipotézisünk *IGAZ*-nak tekinthető.

A klasszikus krimináltechnikai szakágak megfelelő alkalmazását – sőt újra gondolásukat – az áfacsalás esetében álláspontunk szerint elsősorban az indokolja, hogy atipikus (adminisztratív, olykor virtuális) helyszínekkel rendelkezik; illetve a digitalizáció térnyerésében rendkívül magas fokú az érintettség. Mindezek ellenére mégis úgy gondoljuk, hogy a digitális nyomok nem választhatók el élesen a fizikai nyomoktól, ezért a klasszikus krimináltechnikai szakágak létjogosultsága továbbra sem vonható kétségbe.

Irodalomjegyzék

- [1.] Angyal M. (2019). A kriminalisztikai gondolkodás – újratöltve. *Beliügyi Szemle* 67(3), 67-82. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.3.2>
- [2.] Balláné F. E. (2019). *Krimináltechnika*. Dialóg Campus Kiadó.
- [3.] Balláné Sz. E. (2020). A költségvetési csalás a statisztikai adatok tükrében a rendszerváltozástól napjainkig. *Beliügyi Szemle* 68(1), 67-82. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.1.4>
- [4.] Fellegi M. (2017). Közvetett (indirekt) adók és vámok. In: Fellegi M., *Adózási ismeretek*. (pp.: 114-164). Miskolci Egyetemi Kiadó
- [5.] Fenyvesi Cs. (2021). A kriminalisztika bűnmegelőzési funkciója. *Beliügyi Szemle* 69(10), 1759-1769. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.5>
- [6.] Kovatsits G. (2017). A költségvetési csalás nyomozási kérdései. In Domokos A. (Ed.), *A költségvetés büntetőjogi védelme*. (pp. 52-62). Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- [7.] Lakatos J. (2005). A helyszíni szemle, a helyszín biztosítása. In Lakatos J. (Ed.), *Kriminalisztikai alapismeretek* (pp. 93-106). Rendőrtiszti Főiskola.
- [8.] Lakatos J. (2005). A kriminalisztikai megismerésről. In Lakatos J. (Ed.), *Kriminalisztikai alapismeretek* (pp. 23-39). Budapest, Rendőrtiszti Főiskola.
- [9.] Magyar-Áhel E. (2018). Áfacsalások az Európai Unióban. In Szabó A. (Ed.), *Pénzügyi nyomozói kézikönyv* (pp. 123-135). Budapest, Dialóg Campus Kiadó.
- [10.] Patz A. (2018). Számlagyár. In: Szabó A. (Ed.), *Pénzügyi nyomozói kézikönyv* (pp. 19-22). Budapest, Dialóg Campus Kiadó.
- [11.] Ritzlné K. I. & Mátnéné B. K. (2020). A gazdasági és a szabályozási környezet változásának hatása az áfaelkerülés 2006 és 2016 közötti alakulására Magyarországon. *Statisztikai Szemle* 98(2), 107-132. <https://doi.org/10.20311/stat2020.2.hu0107>
- [12.] Ritzlné K. I. & Mátnéné B. K. (2022). A hiányzó kereskedős áfacsalás miatt végzett importkiigazítás a magyarországi nemzeti számlákban 2015 és 2020 között. *Statisztikai Szemle*, 100 (4), 383-407. <https://doi.org/10.20311/stat2022.4.hu0383>
- [13.] Szabó B. (2019). Grouping of misconduct types in case of VAT fraud. *Magyar Rendészet* 67(1), 101-116. <https://doi.org/10.32577/mr.2019.1.6>
- [14.] Szabó B. (2020). A karusszel típusú csalások elleni küzdelem fegyvernemei és azok célpontjai. *Magyar Rendészet* 68(1), 179-189. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.1.11>
- [15.] Szlifka G. (2020). *A hozzáadottérték-adó jelene és jövője Európában*. PhD értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Doktori Iskola. <https://doi.org/10.15774/PPKE.JAK.2020.008>
- [16.] Tóth M. (2015). A gazdasági bűnözés és bűncselekmények néhány aktuális kérdése. *MTA Law Working Papers* 2(4), 1-21. http://real.mtak.hu/121348/1/2015_03_Toht.pdf

[17.] Tóth M. (2017). Működik-e a költségvetési csalás olvasztótégelye? In Domokos A. (Ed.), *A költségvetés büntetőjogi védelme.* (pp. 9-25). Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

Hivatkozott jogszabályok:

- [1.] Általános forgalmi adóról szóló 2007. évi CXXVII. törvény
- [2.] Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény
- [3.] Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC törvény

